

Полина Спирова

(д-р, гл. асист. в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“)

УЧАСТИЕ НА БОГОСЛОВСКИЯ ФАКУЛТЕТ НА СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ ВЪВ ВТОРАТА КОНФЕРЕНЦИЯ НА МЕЖДУНАРОДНАТА АСОЦИАЦИЯ ПО ПРАВОСЛАВНО БОГОСЛОВИЕ (ИОТА)

The author is a Senior Assistant Professor, PhD, in Christian Pedagogy at the Faculty of Theology of Sofia University. E-mail: pspirova@theo.uni-sofia.bg; <https://orcid.org/0000-0002-4158-2954>.

Abstract: Polina Spirova (*Faculty of Theology at the Sofia University*)

Participation of the Theological Faculty of Sofia University “St. Kliment of Ochrid” in the Second Conference of the International Orthodox Theological Association (IOTA)

The article presents the participation of professors, PhD students, and students from the Theological Faculty of Sofia University in the Second Congress of the International Association of Orthodox Theology (IOTA) held in Volos, Greece, in 2023.

Keywords: *Orthodox Theology, Theological Education, Orthodox Church*

В края на 2022 г. Богословският факултет на Софийския университет стана институционален член на *Международната православна богословска асоциация (International Orthodox Theological Association* или, съкратено, ИОТА), която обединява богослови от цял свят – клирици, учени, преподаватели, църковни дейци и хора на изкуството и образованието. Изходна точка в създаването на ИОТА е Всеправославният събор, провел се на о-в Крит през 2016 г. Според президента на асоциацията о. проф. д-р Пол Гаврилюк¹, опитът от събора е показал, че е трудно да се постигне единство в съвременния православен

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=CCHe3wI1xjg> (посл. достъп 25.03.2023).

свят и са необходими усилия за сближаване „отдолу нагоре“, което означава стимулиране на сътрудничеството в по-ниските нива на йерархията, както и сред богословите, учените, църковни дейци по места. Целта на ЮТА е тя да бъде пространство за обсъждане на важни църковно-обществени въпроси от учени, богослови, свещеници и миряни, които работят в енориите, епархиите, православни институции и образователни центрове и на практика осъществяват мисията на Православната църква. С присъединяването си към организацията Богословският факултет на Софийския университет дава заявка за участие в този важен процес на диалог и взаимодействие в критичен за Православната църква етап от историята ѝ.

Тринадесет преподаватели, докторанти и студенти от Богословския факултет на СУ участваха във втората голяма конференция на Международната православна богословска асоциация, която се проведе от 11 до 15 януари 2023 г. във Волос, Гърция. Темата на форума беше „Мисията и Православната църква“, а домакини – *митрополията Димитриада и Алмиру* във Волос и нейната *Богословската академия* (център за богословски проучвания и конференции).

Волос – град с традиции в диалога

Откриването на събитието се състоя на 11 януари след вечерната в храма „Св. Константин и Елена“ в града. В словото си след богослужението митрополитът на Димитриада и Алмиру (Волос) Игнатий изрази радостта си, че посреща в своята епархия представители на целия православен свят.

Конференцията във Волос е втората голяма среща на асоциацията след тази в Яш през януари 2019 г. Сред главните теми, обсъждани на нея, бяха социалната доктрина на Православната църква, православно единство, войната и мирът и още много други. Акцентът, който организаторите поставят при тези големи общи срещи, е актуалността на проблемите и стремежът към намиране на работещи решения.

Затова и официалното откриване на голямата конференция в сградата на Богословската академия във Волос започна със специална молитва за бежанците, жертвите на войната и пандемията. В нея се отправиха молитви за закрила и помощ на всички жертви на насилие и войни, за бежанците от Сирия, Афганистан, Етиопия и Украйна,

за смекчаване на сърцата на тези, които прибегват до насилие в осъществяването на целите си и предизвикват войни.

В приветствието си при откриването митр. Игнатий, като подчерта, че за епархията и града е голяма чест подобен форум да се проведе там, набеляза основни проблеми, актуални в днешния свят, които ще намерят своето място в работата на конференцията: войната в Украйна, пандемията от коронавирус, екологичните проблеми на света и тероризма.

Архиерейт отбеляза, че „православието е дълбоко засегнато от случващото се днес в света и ние, като православни, следва да търсим решения на предизвикателствата, пред които сме изправени“. „Духът на молитва и единство присъства в програмата на конференцията“, каза митр. Игнатий, който е лично ангажиран с темите на конкретното събитие и е сред инициаторите за създаването на ЮТА. Той изрази увереност, че Светият Дух ще присъства в дейността на това събрание. Владиката призова към активност в търсенето на решения и диалога между участниците в конференцията, като акцентира върху необходимостта от проява на критично мислене, разсъдливост и съработничество.

При откриването президентът на асоциацията проф. Павел Гаврилюк също отбеляза, че конференцията ще се фокусира върху актуалните проблеми на света и Православната църква. „Нямаме намерение да се крием от реалността в кула от слонова кост“, заяви той. Замисълът на инициаторите е организацията да се събира през четири години и да обсъжда и търси решения на важни въпроси на съвременността през перспективата на православното учение и мироглед.

В словото си проф. Гаврилюк отбеляза, че за последните четири години организацията се е разширила, като даде пример с броя на участниците в конференцията. В Яш те са били 300 души, а във Волос са вече 430 от 45 страни. Близо 350 човека участваха с доклади, презентации и изказвания в тазгодишното издание на конференцията и те са със сто повече от тези в Румъния през 2019 г. Павел Гаврилюк акцентира върху добрите връзки и подкрепа на епископата на Православната църква за дейността на ЮТА. За тези четири години се е удвоил и броят на дарителите, съобщи той.

Война и етнофилетизъм

Основният доклад при откриването на конференцията беше поверен на митрополита на Корея и екзарх на Япония Амвросий (Зографос, Вселенска патриаршия). Той е смятан за емблематична личност за православната мисия в диаспора заради солидното си богословско образование и своя многогодишен мисионерски опит. Митрополит Амвросий беше посветил доклада си на най-актуалната тема в съвременния православен свят – войната в Украйна, която според него е дълбоко свързана с ереста на етнофилетизма. Владиката не спести критиките си към църковните лидери, подчертавайки, че много малка част от тях „действително заеха публична антивоенна позиция.“

„Как да говоря за мисията и посланието на Православната църква към света в ситуация, при която се води война между два православни народа?“ – започна изложението си митр. Амвросий. Според него в основната на тази война е именно етнофилетизмът, който той нарече „ерес, която отрича същността на Църквата“, и който „пречи на мисията на Църквата“. Основавайки се на опита от служението си в Корея и на други места, владиката заяви, че етнофилетизмът противопоставя православните помежду им, води до разделение и пречи на общата им мисия. Според митрополита важна роля в подклаждането на проблема имат политиците, особено в бившите социалистически страни. Политиците поставят на първо място националния, етническият елемент, обратно на това, което проповядва Църквата – че „всички сме едно в Христа“. Често сме свидетели на инструментализирането на Евхаристията за политически цели, за да се демонстрира влияние и надмощие, посочи митр. Амвросий. Подобно поведение и начин на мислене създават условия за войни и насилие между хората. Владиката заяви, че докато се поддържа етнофилетизмът в диаспората, докато има различни, национални православни епископи в страните от Западна Европа, Азия и Америка, това показва, че „не сме истинско тяло Христово“. Той цитира думите на св. Софроний (Сахаров): „Аз не познавам нито гръцки, нито руски, нито английски, нито арабски Христос. Христос за мене е всичко“.

В рамките на конференцията се проведеха близо сто сесии с над 350 лектори, учени, богослови, клирици, мисионери от Америка, Европа, Австралия, Азия, Африка, Балканите и др., с участието на 15

епископи от различни православни църкви и десетки духовници и монаси. На събитието бяха представени важни богословски институции и изследователски центрове, включително Богословските факултети на Националния и Каподистриев университет в Атина и на Солунския Аристотелев университет, Православният институт „Светият кръст“ в Бостън (САЩ), Православният институт „Св. Владимир“ в Ню Йорк (САЩ), Православното богословско дружество в Америка (OTSA), Богословският факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Православният християнски изследователски център на Фордъмския университет в Ню Йорк (САЩ), Православният богословски факултет на университета в Баламанд, Ливан, Институтът за православни християнски изследвания в Кеймбридж (Обединеното кралство), Православното богословско училище „Св. Андрей“ в Сидни (Австралия), Богословският институт „Св. Иринеи“ в Нидерландия, Новият университет на Грузия, Европейската академия за религия, Европейската програма *Resilience* и др.

Лекциите, дискусиите, представянията на конференциите бяха обединени в двадесет и седем области на православното богословие, като напр. библеистика, патристични изследвания, църковна история, религиозно образование, религиозна философия, визуални изкуства и др., които бяха разгледани в десетки актуални теми.

Българското участие

В рамките на конференцията преподаватели от Богословския факултет на СУ участваха в дискусии, обсъждания и модериране по теми, разделени в различни секции. Проф. Иван Димитров (пенсиониран преподавател по Нов Завет в Богословския факултет на СУ) председателства сесията „Православни модели за единство и диалог със западната християнска традиция“. В нея бяха разгледани въпроси за основите на общия диалог между православиято и различни християнски деноминации.

В секцията за патристични изследвания, която се оглавява от проф. Иван Христов от Богословския факултет на СУ, бяха представени доклади, посветени на св. Григорий Нисийски, бл. Августин, св. Симеон Нови Богослов и др.

Доц. д-р Светослав Риболов взе участие в обсъждането на задълбочения догматичен труд на архим. проф. Кирил (Говорун) *Източ-*

ното християнство в неговите текстове. По покана на автора доц. Риболов представи своето виждане върху книгата, като акцентира върху нестандартния подход на архим. Кирил към представянето на раннохристиянското богословие.

Идеологията „Руски свят“ във фокуса на конференцията

Една от дискусиите, предизвикала най-сериозен интерес от участниците, беше по темата за идеологията „Русский мир“ (Руският свят). Със свои представяния по нея участваха четирима лектори, а след това в обсъжданията се включиха и присъстващите в аудиторията.

Участниците се обединиха около мнението, че войната в Украйна, заедно с идеологията за руския свят, на която тя се основава, може да доведе до голямо и дълго разделение в Православната църква и е необходимо да се търсят богословски основания и църковни пътища за нейното преодоляване.

Своето виждане за явлението „руски свят“ с кратки презентации представиха: архим. проф. Кирил (Говорун), доц. д-р Костадин Нущев от Богословския факултет на СУ, Милутин Янич и Михаел Йелм от Швеция.

Според архим. Кирил Говорун, могат да се маркират четири етапа в съвременното развитие на идеята за „руския свят“, който започва като интелектуално течение в 90-те години на миналия век. В началото този „свят“ се възприема като принос към глобалната цивилизация, има приобщаващ характер и носи в себе си стремежа за либерализация и демократизация на Русия. На втория етап от еволюцията си доктрината на „руския свят“ е белязана от радикален обрат. Русия започва да се възприема като отделна и в много отношения по-висша цивилизация. Архим. Говорун застъпва мнението, че руската Църква и патриарх Кирил имат ключова роля във формирането на съвременния вид на идеологията на „руския свят“ чрез третия етап от нейното развитие. Тогава, заради намесата на РПЦ, тя придобива метафизичен и есхатологичен характер. След като Кирил стана патриарх, той се посвети изцяло на това учение и е негов главен посланик и говорител, заяви проф. Говорун. На този етап доктрината „руски свят“ става още по-малко толерантна към разнообразието, но пък добива популярност сред обикновените руснаци. „Кремъл я възприе като своя водеща идеология и започна да говори за „руския свят“, използвайки

езика, произведен от Църквата. На своя последен, четвърти етап, „руският свят“ стана монолитен и обединяващ, елиминиращ всяко разнообразие, било то културно, политическо или религиозно“, посочи проф. Кирил Говорун.

Друг важен акцент в тезата на архим. Кирил е, че „руският свят“ и свързаната с него война в Украйна, са проява на безпрецедентен етнофилетизъм. „Мисля, че е по-правилно да наречем „руския свят“ не етнофилетистка, а филетистка доктрина. „Руският свят“ твърди, че е над етническите граници. По същество той заявява, че рускоезичните етноси (ἔθνη) в Източна Европа и дори в Централна Азия представляват един „народ“ – дума, която може да се преведе с гръцката *φυλή*. Следователно руският свят може и трябва да бъде обвинен не толкова в етнофилетизъм, колкото в насилствен филетизъм, като акцентът е върху „насилствен“.

В изложението си о. Говорун посочи, че в случая с Руската църква имаме работа с краен случай на подмяна на природата на Църквата с нейните административни структури. В резултат на това Руската църква се оказва гръмкомълчаща за войната в Украйна. Или по-скоро, само на нейната администрация е позволено да говори за войната, а това са думи на недвусмислена подкрепа. Гласът на цялата църква е сведен до провоенните изявления на нейния административен апарат“, заяви той².

Българският представител в дискусията - доц. д-р Костадин Нушев – посочи, че според него идеологията на „Руския свят“ не е чисто църковна доктрина, а „хибридна държавно-религиозна неоимперска идеология, основана на традицията за разширяване на великодържавните интереси на Москва по историческа аналогия с възхода на Московското царство и обединението на руските княжества и руските земи (руския свят) под скиптъра на руския царизъм“. В идеологията на руския свят има „злоупотреба с религиозните елементи на руското православие за целите на политическата сакрализация на държавната власт и пропагандните нужди на държавната геополитика, насочена към възстановяване на единството на постсъветското пространство“, посочи доц. Нушев.

Богословът Милутин Янич разгледа явлението „руски свят“ в

² Повече за визията на архим. Кирил Говорун за „руския свят“: https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100656/catid,29/id,72072/view,article/ (посл. достъп 25.03.2023)

контекста на кореспонденцията и срещите на руския дисидент и носител на Нобелова награда Александър Солженицин с протопрезв. проф. Александър Шмеман³. Янич анализира продължилия във времето диалог между двамата, който разкрива схващанията на Солженицин за руския свят, оказали се светогледно неприемливи за свещеника. По този повод о. Шмеман пише с горчивина, че главна ценност за Солженицин е Русия и само Русия, докато за него най-голямото съкровище е Христос и Църквата. В изследването си Милутин Янич посочва, че Солженицин възприема Русия като някаква сборна личност, а руският дух е дълбоко свързан с природата и християнството. Според Солженицин съществува някаква идеална Русия, на която всички руснаци са призвани да служат. А Западът се разглежда от него като дълбоко болен и онтологично чужд на руснаците – едно виждане, което откриваме и съвременната доктрина за „руския свят“, посочи Янич.

Другият участник в дискусията, Михаел Йелм, също подчерта, че „руският свят“ е флуиден, неясен термин, който е свързан с идентичността, национална и религиозна, и на който в днешно време е дадена и политическа подплата. Сега той вече се използва за политически цели, за потискане на другия и завземане на територия. Руският свят защитава нещо по-голямо от Русия, нещо, което се простира отвъд пределите на Руската федерация и затова Руската църква става инструмент в тази война, заяви лекторът. Той посочи, че Украинската православна църква се оказва една от жертвите на руския свят, който иска да властва и да „обгрижва“ духовно.

Участниците в дискусията отбелязаха, че са необходими още усилия, за да се определи по-точно това явление и да се противодейства на разпространението му в църковното пространство. Те посочиха, че такива форуми дават възможност за задълбочени богословски анализи и обмяна на идеи, тъй като събират на едно място православни специалисти и богослови от различни краища на света.

³ Повече по тази тема на български език вж: Шмеман, А. *Срещи със Солженицин*, София: Комунитас, 2015 [Schmemmann, A. *Encounters with Solzhenitsyn*, Bulg. transl. B. Marinov, Sofia: Komunitas, 2015], както и в Шмеман, А. *Дневници (1973 -1983)*, София: Комунитас, 2011 [Schmemmann, A. *Diaries (1973–1983)*, Bulg. transl. B. Marinov, Sofia: Komunitas, 2011].

Предизвикателства пред съвременното богословско образование

Наред с докладите и презентациите, форумът даде възможност за представяне пред световната православна общност на университети, семинарии, учебни заведения, образователни институции и организации, работещи на полето на християнската просвета и мисия.

Дейността на Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ също беше представена пред участниците в конференцията от зам.-декана на доц. д-р Андриан Александров. Той разказа за историята и възможностите за богословско образование, които предоставя най-старото богословско училище у нас. Беше представена неговата издателската и научна дейност и сътрудничествата с други образователни институции у нас и в чужбина.

Богословското образование – форми на обучение, приоритети, мисия, целеви групи и т.н. – беше една от централните теми на конференцията и беше разглеждана в няколко сесии на форума. Ръководители и представители на големи и авторитетни теологични школи като Православната семинария „Св. Владимир“ в САЩ, Православния институт „Светият кръст“ в Бостън (САЩ), Православното богословско училище „Св. Андрей“ в Сидни (Австралия), Богословският институт „Св. Иринеи“ в Нидерландия и др, представиха своето виждане за приоритетите в програмите и концепциите на своите учебни заведения и тяхната връзка с мисията на Православната църква в съвременния свят. Подобно на Богословския факултет на СУ, тези учебни институции поставят като важна своя задача, от една страна, да дават висше образование на клирици, както и на служители на определени позиции в структурите на църквата. От друга, те осигуряват теологично образование на хора от различни области на академичния, обществен, културния живот, които искат да разширят своя научен кръгозор, но и дадат тласък на личностното си и мирогледно развитие. От изказванията на форума, може да се направи извод, че днес богословското образование има и катехизаторска функция: хората идват да учат, за да се запознаят в по-голяма дълбочина с християнството, с неговия мироглед и ценности, в търсене на отговори на големите въпроси на живота.

Това своеобразно разширяване обхвата на богословското обра-

зование се отразява на начина на организация на обучението, както и на подхода към него. Богословските учебните институции осигуряват гъвкавост на програмите, широта на предлаганите курсове, интердисциплинарност, възможности за онлайн обучение. В същото време учебното съдържание се разглежда в контекста на актуалните проблеми в света, развивайки критичното мислене на студентите, уменията за водене на диалог, разбиране на другия, умения за анализ, възможност да се търсят отговори на реални проблеми. Почти всички участниците в дискусиите за богословското образование акцентират върху необходимостта да се работи целенасочено за изграждане у православните студенти на умения да се вслушват в другия, да имат смелостта да учат от другите, да се стремят не само да влияят на другите, но и да си позволяват да им повлияят.

Темата за богословското образование на конференцията беше разглеждана в широки рамки – от практиката на висшите богословски школи с авторитет и възможности, през опита на по-малките или новосъздадени учебни институции, до въпросите за повишаването на богословската подготовка на енорияшите на православните храмове. В тази връзка беше представен опитът на енорията на православната катедрала „Св. Йоан“ в Аляска (към Антиохийска патриаршия), който е достатъчно известен в Америка, но не е толкова популярен за много от православните извън нея. Всяка година от 1 до 5 август енорийският свещеник Марк Дънауей организира лятно богословско училище за своите енорияши, в което кани за лектори утвърдени учени, преподаватели, православни богослови. Инициативата се нарича *Православен институт „Йигъл Ривър“ за изучаване на християнството*⁴. Сред гостувалите там са епископ Калитос (Уеър), Пол Гаврилюк, преподаватели от Богословския институт на Светия Кръст в Бостън и т.н. Те не само изнасят лекции и беседи, но активно общуват с хората от енорията, създават се незабравими приятелства. В основата на този опит стои виждането на свещеника, че енорияшите имат нужда да задълбочават богословските си знания. О. Дънауей счита, че това, което хората могат да научат от духовника в храма не е достатъчно, затова той кани учени, преподаватели, които да му помагат в тази дейност. Важно е и свещеникът да има смелостта и свободата

⁴ Повече за института: <https://eagleriverinstitute.org/summer-session> (25.03.2023).

да продължава да се учи и да образова и паството си, заявява о. Марк. Инициативата започва през 1995 г. и все повече се разраства. В лятното училище се включват около 50-60 човека, като освен енориаши там започват да пристигат и хора от други части на Америка. Към тазгодишното издание, което е под наслов „Преживяването на Бог в православното богослужение“, се присъединяват и евангелисти, които искат да се запознаят с православията. Този забележителен пример показва, че богословското образование и днес, както и в древност, има своето място в енориите, и е важна част от израстването на християнина във вярата. В същото време следва да се подчертае, че в този процес на насочване и подкрепа на вярващите към непрекъснатата актуализация на богословското образование ключова роля имат епископатът и енорийските свещеници. Само при инициатива от тяхна страна подобна дейност може да се осъществи и да има устойчивост във времето, както и даде плодоносни резултати.

Иконография между традицията и новаторството

Друг важен фокус на конференцията във Волос беше поставен върху християнското изкуство. Основен акцент беше иконографията заради участието във форума на известния гръцки иконограф и художник проф. д-р Георгиос Кордис. В импровизираното учебно ателие в една от залите на конференцията във Волос проф. Кордис имаше възможност да разказва на интересуващите се за иконографията и да демонстрира своя едновременно традиционен и новаторски подход към православната иконопис. Гръцкият иконограф споделя виждането, че съвременният зограф следва да познава в дълбочина православната иконографска традиция, нейното богословие и правила, за да може творчески и модерно да я интерпретира в своите творби. Неговите произведения са пример за постиженията на човешката творческа свобода и талант, израсли от вярата и задълбоченото осмисляне на вековния православен опит. Заедно с проф. Кордис в художественото ателие участваха доц. д-р Ваня Сапунджиева и гл. ас. Тодор Енчев от Православния богословски факултет на Великотърновския университет „Св. Кирил и Методий“, както и други ученици и почитатели на гръцкия зограф. В края на конференцията проф. Кордис и иконографите, работили с него, направиха импровизирана изложба на своите творби, създадени в рамките на богословския фо-

рум.

Важен участник в много от дискусиите и работните сесии беше директорът на Богословската академия във Волос проф. Пантейлис Калайдзидис. Неговият екип показва отлични умения в организацията на подобно мащабно събитие, което се провеждаше едновременно в близо десет зали в центъра на града.

Втората голяма конференция на ЮТА носеше атмосфера на диалог и радост от общуването между единомишленици, живеещи в различни краища на света. Форумът даде възможност за обмяна на идеи, дискусии върху актуални проблеми, възстановяване и създаване на лични и професионални контакти и общение във вярата. Както посочи при приветствието си в първия ден на конференцията митр. Игнатий, Волос е град с традиции в диалога и затова той се оказва подходящо място за подобен форум, съчетал богословски дискусии със свободна творческа атмосфера в единомислието на православната вяра.

Библиография

Шмеман, А. *Срещи със Солженицин*, София: Комунитас, 2015 [Schmemmann, A. *Encounters with Solzhenitsyn*, Bulg. transl. B. Marinov, Sofia: Komunitas, 2015],

Шмеман, А. *Дневници (1973 -1983)*, София: Комунитас, 2011 [Schmemmann, A. *Diaries (1973–1983)*, Bulg. transl. B. Marinov, Sofia: Komunitas, 2011].